

בס"ד
"שיעורי ליל שישי"
בישבה"ק ברכת יצחק
שנה י"א
פרשת וירא
חפץ שנברא ע"י נס מה דינו

אדם שנברא ע"י ספר יצירה האם דינו ככל האדם

א. החכם צבי (סי' צ"ג והו"ד במשנ"ב סי' נ"ה סק"ד) יצא לדון באדם שנברא ע"י ספר יצירה, האם ניתן לצרפו למנין עשרה, שמחד י"ל כיון שהמקור לכך שדבר שבקדושה צריך להיות בפני עשרה מישראל, נלמד מן הכתוב "ונקדשתי בתוך בני ישראל" ממילא י"ל שיצירה זו אינה בכלל "ישראל" או דלמא כיון דקי"ל שהמגדל יתום בתוך ביתו הרי זה כמו שילדו, ואדם זה הוא יציר כפיו של הצדיק, הרי הוא כמו ילדו של הצדיק והו"ל כישראל וניתן לצרפו למנין.

והוכיח שאינו בכלל ישראל, מהא דחזינן (סנהדרין דף ס"ה ב') שרבי זירא הרגו לאדם שכזה, והנה איסור רציחה ודאי שאין בו, מכיון שכל האיסור הוא רק באדם הנולד מאדם ולא הנולד מספר יצירה, אבל מ"מ יש להוכיח שאין לצרפו למנין, באשר אילו היה תועלת לעולם שיכול להצטרף לדבר שבקדושה, לא היה לרבי זירא להורגו, ומכאן שאינו בכלל ישראל.

מדברי החכם צבי יש ללמוד, שאדם זה הרי הוא בכלל אדם, שאילו לא היה בכלל אדם, למה כתב שאין בו איסור רציחה מפני שלא נולד מאדם, שיאמר שאינו בכלל אדם, אלא נראה שסבר שהרי הוא בכלל אדם, אלא שלכלל ישראל לא הגיע.

ובנו של החכם צבי בעל השאילת יעב"ץ (ח"ב סי' פ"ב) הביא פסק זה של אביו, והשיג עליו שגם אם נאמר שהוא בכלל ישראל, מ"מ אינו עולה על דרגת שוטה שלא ניתן לצרפו למנין באשר הוא חסר דעת. והוסיף והביא מדברי החסד לאברהם שכתב שהרי הוא בכלל בהמה אלא שזו בהמה בצורת אדם, ולכן אין איסור בהריגתו כלל. וכע"ז כתב החזו"א (סי' קט"ז סק"א) שאין לו זכויות כישראל וקרוב לומר שאין לו גם זכויות אדם.

ראיון מהשי"ס שדינו של החפץ כחפץ טבעי

ב. ובעז"ה נוסף ונברר בכל חפץ שנברא ע"י נס, האם דינו כחפץ טבעי או שמא הרי הוא מוגדר כחפץ של "נס". ונפק"מ רבות מספור יש לספק זה, ונביא מעט מהם, א' האם בהמה שנבראה ע"י ספר יצירה ראויה לקרבן, או שמא אינה בכלל בהמה. ב' האם טעונה שחיטה. ג' שמן שנוצר ע"י נס האם הוא בכלל שבעת המשקים המכשירים המאכל לקבל טומאה.

ומסוגיות הש"ס יש להוכיח שדין חפץ שכזה כשאר חפץ טבעי. שהנה שנינו בגמ' במנחות (דף ס"ט ב'), בעי רבי זירא, חיטים שירדו בעבים מהו, ופירשו התוס' משמיה דר"ת (דלא כרש"י) שמדובר שהחיטים ירדו בנס משמים, והגמ' מעמידה את ספקו של רבי זירא האם ראויים חיטין אלו למצות שתי הלחם, וצדדי הספק, שכיון שאמרה תורה לגבי שתי הלחם "ממשבותיכם" באו לאפוקי חיטים של חו"ל שאינם ראויים לכך, אבל החיטים שהגיעו בעבים אכן ראויים לעריכת שתי הלחם (באשר אינם מחו"ל), או דלמא שיש דין חיובי להביא שתי הלחם מחיטים שגדלו בארץ דוקא.

מהשקלא וטריא של הגמ' שדנה האם חטים אלו נתמעטו מקרא דמשבותיכם, ניתן ללמוד, שודאי הרי הן בכלל "חטין" ולא חפצא חדש של נס, אלא שחסר להם מעלת ה"משבותכם" בלבד. ולכאורה מסקנא זו מתישבת היטב עם דברי החכם צבי הנ"ל שסבר שהנברא ע"י ספר יצירה הרי הוא בכלל אדם, אלא שחסר לו במעלת ישראל.

וכן יש להוכיח מהגמ' בסנהדרין (דף נ"ט ב') וכף גרסינן שם, אמר רב יהודה אמר רב, אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה, דכתיב "לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ" ולא חית הארץ לכם, וכשבאו בני נח התיר להם.

מק' הגמ' מיתבי היה רבי יהודה אומר אדם הראשון מיסב בגן עדן היה והווי מלאכי השרת צולין לו בשר ומסננין לו יין. הרי לן שהותר אדם הראשון באכילת בשר, מתרצת הגמ' התם בבשר היורד משמים ע"כ. מכאן יש ללמוד שבשר שנוצר שלא כדרך הטבע, אינו בכלל בשר אלא הוא חפצא חדש. אלא שאין בזה כדי ראייה, באשר ניתן לדחות עפ"י מש"כ רש"י (עה"ת בראשית, א' כ"ט) שאדם הראשון לא הורשה "להרוג" בריה ולאוכלה. והיינו שלא המהות של בשר נאסרה עליו, אלא שלא היה לו היתר להרוג בעלי חיים כדי לאוכלן. ומכאן שבשר שהגיע לו משמים אין סיבה שיהיה לו אסור לאוכלו, הגם שדינו ומהותו כבשר דעלמא.

דאיה נוספת מבשר שאכל אדהייד בגן עדן

ג. אך עדיין יל"ע מהמשך סוגיא זו. הגמ' מקשה, מי איכא בשר היורד משמים, ומישבת אין, כי הא דר"ש בר חלפתא הוה קאזיל באורחא, פגעו בו הנך אריותא דהוה קא נהמי לאפיה, אמר הכפירים שואגים לטרף, נחיתו ליה תרתי אטמא חדא אכלוה, וחדא שבקוה, (והיינו שבאו שתי אריות כנגדו וכדי להציל עצמו משניהן שלחו לו משמים שתי חתיכות בשר שאחד מהם השליך לאריות והשניה לקחן לבית המדרש) בעי עלה דבר טמא הוא זה או דבר טהור, א"ל אין דבר טמא יורד מן השמים. מוסיף רבי זירא ומסתפק ירדה לו דמות חמור מהו וכו' אמרי ליה אין דבר טמא יורד מן השמים ע"כ הסוגיא. והנה מדאמרו "אין דבר טמא יורד מן השמים" אף כשירדה לו דמות חמור, משמע שלולי כלל זה, היה לנו לדון את הבשר בדמות כחמור כשאר בשר חמור דעלמא שאסור באכילה מצד שהוא בהמה טמאה, ומכאן שדבר שנברא ע"י נס והוא בצלמו ובדמותו של דבר טבעי, דינו שווים לחפץ הנברא בדרך הטבע.

ואפשר שאין בגמ' אלו להוכיח כנגד הסוברים שהנברא ע"י ספר יצירה, אין דינו כאדם, באשר שניתן לומר שהגדרת "אדם" אינה רק בגופו, אלא בעיקר החלק הרוחני שבו, ולכן לא ניתן לקבוע על יצירה הדומה לאדם, שנחשב כאדם רק משום צורתו, שהרי עדיין אין לנו ללמוד מכך שיש בו גם את החלק הרוחני שיש באדם ואשר ע"כ סברו הנך פוסקים שאין לו מעלה יותר מבהמה דעלמא. (ואולי גם חסר לו ממעלת הבהמה ונפק"מ לאיסור צער בעלי חיים וצ"ע).

האם השמן של אשת עובדיה חייב במעשרות

ד. והנה בהפטרות פרשתנו (מלאכים א' י"ח) הובא המעשה של אלישע ואשת עובדיה, אשר לאחר מות בעלה השתרגו על צואריה עול החובות הרבים שנתהוו מהממון שהוציא עובדיה בעלה ע"מ לכלכל הנביאים שהסתירם במערה מפני איזבל שחפצה להורגם, ואשה זו פנתה אל אלישע בצר לה שהנושה (יהורם בן אחאב) לקח את ב' ילדיה לעבדים תמורת החוב הנושא ריבית. אלישע שאלה מה יש לך בבית, והשיבה "אסוך שמן" (והיינו מידה קטנה של שמן) אמר לה אלישע שתמלא משמן זה

את כל הכלים הריקים המצויים אצלה ותמכרם בשוק ובכך תשיב את חובתיה וישאר לה כדי פרנסת ביתם.

הרד"ק מביא מדברי התוספתא, שאשה זו שאלה את אלישע שאלה "אית עלי עשור מהאי משחא" והיינו האם מוטל עלי לעשר שמן זה קודם מכירתו (ובפשטות השאלה נובעת מתוך כך דקי"ל במסכת דמאי פ"ה מ"ח, שאין אדם רשאי למכור טבל שלא לצורך) השיב לה הנביא "בעליך זן נביאי דה' במילתיה דליכא עשורא, ואף את לית על משחך עשור דמן ניסא הוא". והיינו שכשם שבעלך (עובדיה) זן את נביאי ה' במזון שאין צריך לעשרו, ה"נ את לא צריכה ליתן מעשר משמן זה, באשר שהוא שמן של נס.

הרי יש לנו ללמוד מכאן ששמן שנוצר ע"י נס, אינו בכלל שמן, ואשר ע"כ פטור מן המעשרות. ולכאורה זה סותר למה שלמדנו מהגמ' במנחות וסנהדרין, שחפץ שנברא ע"י נס, הרי הוא כמהות של חפץ שנברא ע"ד הטבע.

ה. אלא שיש לישב הדברים בתרי אנפי, א' כתב הכלי חמדה (פרשת ויקהל אות ה') שהשמן במעשה דאלישע היה שמן שכבר נתנם ממנו קודם שיצקתו בשאר הכלים, נמצא א"כ שהשמן שהתרבה הוא שמן הראוי לאכילה בלא תקון של תרומה, ואשר ע"כ אין צורך לתרום ממנו שוב. (ובזה יובן היטב לשון התוספתא שכמו שבעלך זן הנביאים מאכלים שאין צורך לעשרם, גם לך אין צורך לעשר באשר הוא שמן של נס, וכוונתו שבדאי שעובדיה כלכל את הנביאים ממאכלים שהורמו מהם התרומה, וא"כ שמן זה שהתרבה משמן שנתנם א"צ לעשר).

עוד אפש"ל בפשיטות, שבאמת שמן שנוצר ע"י נס, בודאי דינו כשאר חפצים שנוצרו בדרך הטבע, ואכן שמן זה הוא כשאר שמן (ונפק"מ לענין הכשר מאכל לקבל טומאה וכו') אלא שלענין חיוב תרומות ומעשרות לא די בכך שהשמן מוגדר כשמן, אלא שצריך שיהיה "גידולו מן הארץ" והרי שמן זה מכיון שנתהוה ע"י נס אין כאן גידול מן הארץ, ואשר ע"כ פטור מן המעשר. (ובזה יובן הלשון שהדגיש הנביא ששמן זה הוא מנס).

שמן זית, האם דינו כבא מן הזית

ו. אלא שיש לדון לפי"ז במקום שצריך "שמן זית" וירד לנו שמן כזה משמים הרי דינו כשאר שמן זית, והיינו שכשם שנתבאר שהגם שדינו של חפץ שנוצר ע"י נס כשאר חפצים הטבעיים, אך מ"מ יש לדון האם מעלת שמן זית הוא רק במהותו שהוא מציאות של שמן זית, או דלמא, שיש הלכה של שמן הבא מעץ הזית. ונפק"מ האם שמן זית שירד משמים ראוי הוא להדלקת מנורת בית המקדש, או לנסכים, שאם נאמר שהדין של שמן זית מסתכם בכך שצריך מציאות של שמן זית, הרי שפיר י"ל שראוי למנורה ולנסכים, אך אם נאמר שיש הלכה של שמן שנתהוה מן הזית, הרי כשם שנתבאר ששמן של אשת עובדיה אינו חייב במעשר באשר לא בא מן הארץ, ה"נ שמן זה לא בא מעץ הזית ואינו ראוי לשמש כשמן במקום שהצריכה התורה שמן זית. (וכמו שראינו בדברי החכם צבי הנ"ל הסובר שאדם שנברא ע"י ספר יצירה דינו כשאר אדם דעלמא, ומ"מ לענין איסור רציחה מכיון שלא נולד מאדם אין בו איסור רציחה).

והנה בפרשיות העוסקות בתרומת המשכן, אומרת התורה (שמות ל"ה כ"ז-כ"ח) "והנשם הביאו את אבני השוהם וכו' ואת השמן למאור" ופירש התרגום יונתן, שענני שמיא הביאו מגן עדן את השמן זית

למנורה וזה השמן שהביאו הנשיאים למשכן (והיינו שהשיאים היינו ענבים). ומכאן יש להוכיח ששמן של נס, הרי הוא בכלל שאר שמן זית דעלמא לכל כלליו ודקדוקיו. אך יע"י במקראי קדש (להגרצ"פ פראנק זצ"ל, חנוכה סי' ג') שכתב לדחות ראיה זו, עפ"י האמור במדרש רבה (פרשת נח) שהיונה הביאה עלה זית טרף בפיה מגן עדן. נמצא א"כ שבגן עדן יש עצי זית, וא"כ השמן הוא שמן זית ממש, אלא שהגעתו להאי עלמא היה בדרך נס.

קושיית הגרי"ח האיך חזקשר השמן של נס חנוכה למנורה

ז. והנה מן הקושיות המפורסמות בתבל הוא קושיית הבית יוסף (הלכות חנוכה סי' תר"ע), למה קבעו חז"ל זכר לנס פך השמן, למשך שמונה ימים, והרי הנס היה רק שבעה ימים, באשר בפח השמן היה מצוי שמן לכדי הדלקת יום אחד, ותי' (באופן אחד) שכבר ביום הראשון שיצקו מן השמן שבפך לא נחסר בו באשר השמן התרבה. וידוע להק' משמיה דהגר"ח הלוי, א"כ האיך היה ניתן להדליק בשמן זה באשר היה מהות של נס ולא מהות של שמן. ולפי הנ"ל ששמן שנוצר ע"י נס, דינו כשאר שמנים דעלמא, אין כאן קושיה, שאכן ראוי לקרותו שמן הגם שנוצר ע"י נס. אלא שיקשה להצד האומר שצריך שיהיה שמן הבא מן הזית להדלקת המנורה, הרי אין כאן שמן הבא מן הזית. ויתכן שלדברי הכלי חמדה הנ"ל ששמן שהתרבה מתוך שמן שהורם תרומתו אינו זקוק למעשר, ה"נ יש לומר ששמן שהתרבה מתוך שמן, הרי הוא בכלל שמן זית.